

e-Erika

Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen arviointia

Teksti julkaistu e-Erikan numerossa 1/2021

<https://journals.helsinki.fi/e-erika>

Pedagoginen konsultaatio osana erityisopettajan työtä

Tässä artikkelissa esittelemme tutkimustamme siitä, millaisia käsityksiä erityisopettajilla on pedagogisesta konsultaatiosta opettajien työssä ja koulun toimintakulttuurissa. Tutkimustulosten mukaan erityisopettajat kokevat pedagogisen konsultaation yhteistyönä ja osaamisen jakamisena, jolloin muille opettajille mahdollistuu riittävä tuki erityisesti tukea tarvitsevien oppilaiden kanssa. Tutkimuksen mukaan keskeistä on, että erityisopettajilla on riittävät resurssit sekä mahdollisuus osallistua pedagogiseen johtamiseen ja erityisen tuen prosessien kehittämiseen. Tämä mahdollistuu oppilaitosjohton tuella, jolloin voidaan puhua jaetusta johtamisesta. Pedagoginen konsultaatio voi tällöin osaltaan kehittää koulun toimintakulttuuria inklusiiviseen suuntaan.

Teksti Lea Veivo ja Kirsi Mäntykivi

Koulun toimintakulttuurin kehittäminen

Suomessa pyritään tukemaan inklusiivista kasvatusta mahdollistamalla tarvittava tuki jokaiselle peruskoulun oppilaalle omassa koulussaan (Pulkkinen & Jahnukainen, 2016). Inklusiivinen kasvatusta muuttaa myös koulujen toimintakulttuuria. Inklusiivinen kasvatusta vaatii koko koulun sitoutumista yhteistyöhön. Perusopetuslain muuttamisen myötä 2010 kaikkien opettajien tulee antaa oppilaille tarvittavat tukitoimet kolmiportaisen tuen mallin mukaisesti. Koulu on muuttumassa yhä enemmän moniammatilliseksi ja yhteistyötä tekeväksi ammatillisen kehittämisen yhteisöksi (Antinluoma, Ilomäki, Lahti-Nuutila & Toom, 2018; Qu, 2020). Oppilaan tuen tarve tun-

nistetaan ja tukitoimet suunnitellaan moniammatillisena yhteistyönä (Pulkkinen & Jahnukainen, 2016).

Johtamista pidetään koulun toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana ja keskeisimpänä muutoksen mahdollistajana (Wenström, 2020). Jaettu johtajuus mahdollistaa opetushenkilöstön osallistumisen pedagogiseen johtamiseen, jolloin koulun toiminta kehittyy laajasti ja koko henkilöstön osaaminen ja vahvuudet tulevat käyttöön (Toivola, 2019). Erityisopettaja tuntee erityisen tuen järjestämisen prosessin, joten osallistumalla pedagogiseen johtamiseen hän voi olla kehittämässä oppilaitoksen erityisen tuen pedagogisia käytänteitä (Göransson, Lindqvist, Klang, Magnusson & Nilholm, 2015).

Kuvituskuva: Unsplash.

Erityisopettajan pedagoginen konsultaatio

Pedagogisella konsultaatiolla (tässä artikkelissa konsultaatio) tarkoitetaan erityisopettajan antamaa ohjausta ja tukea opettajalle oppilaan tuen tarpeen tunnistamiseen ja tukitoimien kohdentamiseen (Sundqvist & Ström, 2015). Konsultaation avulla opettajia voidaan tukea inklusiivisten opetusjärjestelyjen mahdollistamisessa ja auttaa opettajia löytämään tapoja kohdata tukea tarvitseva oppilas. Konsultaation on todettu vahvistavan erityis- ja luokanopettajan ammatillista yhteistyötä (Pettersson & Ström, 2019).

Käytännössä erityisopettajan roolin määrittely on vasta muotoutumassa (Sundqvist, 2018). Vaikka kollegiaalista tukea on toteutettu kouluissa aina, on siitä tullut systemaattisesti erityisopettajan työtä vasta 2010-luvulla. Nykyään

myös lukiossa erityisopettajien työhön sisältyy konsultaatio (Sinkkonen, Kyttälä, Kiiskinen & Jäntti, 2016). Erityisopettajan konsultoiva työ sisältyy yhtenä osana eräiden yliopistojen erityisopettajan koulutusohjelmiin (Helsingin yliopisto, 2020; Oulun yliopisto, 2020).

Perinteisesti konsultaatiota on pidetty asiantuntijalähtöisenä toimintana. Toinen näkökulma on osallistujalähtöinen, eli osallistujat tuovat arjen oppilastilanteet käsiteltäväksi konsultaatioon. Sundqvist ja Ström (2015) pohtivat näiden kahden erilaisen näkökulman yhdistämistä ja mahdollisuutta nähdä konsultaatio jatkumona, jossa molemmat näkökulmat vuorottelevat. Molempien lähestymistapojen tavoitteena on etsiä ratkaisuja yhdessä käytännön haasteisiin koulun arjessa ja kehittää siten koulun toimintakulttuuria avoimen

keskustelun ja yhteistyön avulla.

Kolmas konsultaation muoto on ohjauksellinen keskustelu, joka oli Sundqvistin ja Strömin (2015) tutkimuksessa pääasiallinen konsultaation muoto koulussa. Tutkimukseen osallistuneet luokanopettajat pitivät tärkeimpänä erityisopettajalta saatavia neuvoja ja tietoja. Tutkimuksessa korostuu, että haastavat tuen tarpeet edellyttävät konsultoivalta erityisopettajalta laajaa ja erityistä asiantuntemusta sekä tutkimusperusteista tietoa. Siksi myös erityisopettajan konsultaatioprosessissa keskiössä ovat erityisopettajan kommunikaatiotaidot ja kyky tehdä oleellisia kysymyksiä. (Sundqvist & Ström, 2015.) Konsultaation onnistumiseen vaikuttavat lisäksi riittävät resurssit ja selkeät pedagogiset tavoitteet. Konsultaatiosta hyötyvät sekä opettajat että välillisesti oppilaat. (Sundqvist, von Ahlefeld Nisser & Ström, 2014).

Konsultaation onnistumiseksi on tärkeää, että se tapahtuu toimivassa yhteistyössä ja psykologisesti turvallisessa ilmapiirissä, mikä mahdollistaa luottamuksen rakentumisen konsultaatiotilanteeseen. Siksi positiivinen pedagogiikka, joka perustuu kollegan arvostavaan kohtaamiseen ja osaamisen tunnistamiseen, toimii lähtökohtana toimivalle konsultaatiolle koulussa. Positiivinen pedagogiikka on pedagoginen suuntaus, joka perustuu positiiviseen psykologiaan (Uusitalo-Malmivaara, 2015). Sen tavoite on tukea yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia ja oppimista (Wenström, 2020). Erityispedagogiikka on perinteisesti keskittynyt oppilaiden

erilaisten haasteiden tunnistamiseen ja tukitoimien kartoittamiseen, mutta yhtä tärkeää on vahvuuksien laaja-alainen tunnistaminen ja niiden huomioiminen oppimisessa (Uusitalo-Malmivaara, 2015).

Yhteisopetus on myös eräs konsultaation muoto. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa kaksi tai useampi opettaja yhdessä suunnittelee, toteuttaa ja arvioi opetustaan. Opettajien työskennellessä yhdessä he sekä oppivat että saavat ohjausta ja konsultaatiota toisiltaan. Tutkimusten mukaan on tärkeää, että erityis-, luokan- ja aineenopettajat kohtelevat toisiaan vertaisina erilaisesta koulutuksesta huolimatta ja tekevät yhteistyötä omien vahvuksiensa kautta oppilaiden hyväksi (Shin, Lee & McKenna, 2016). Yhteisopetuksella voidaan tukea inklusiota ja edistää oppimista ja opettajien työhyvinvointia (Takala & Uusitalo-Malmivaara, 2012; Sirkko, Takala & Muukkonen, 2020).

Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimus toteutettiin osana Tuetaan yhdessä! Monialainen ja digitaalinen yhteistyö oppimisen tukena -hanketta¹, joka oli yksi opetus- ja kulttuuriministeriön kärkihankkeista. Tutkimuksessa selvitettiin, millaisia käsityksiä pedagogiseen konsultaatioon osallistuneilla on pedagogisesta konsultaatiosta opettajien työssä ja koulun toimintakulttuurissa. Tutkimusaineisto kerättiin prosessikonsultaatioina toteutetuista pedagogisista konsultaatioista, joihin osallistui pääasiassa erityisopettajia ja rehtoreita.

¹ Hanke toteutettiin 1.9.2017–31.7.2020. Hanketta hallinnoi Oulun yliopisto ja mukana olivat Helsingin, Turun, Itä-Suomen ja Lapin yliopisto sekä Åbo Akademi. Hankkeeseen osallistuvissa kouluissa kehitettiin hankkeen kärkiteemojen mukaisesti pedagogista konsultaatiota, yhteisopetusta ja positiivista pedagogiikkaa.

Tapaamisissa oli mukana 52 osallistujaa 10 peruskoulusta. Vakituisina osallistujina tutkimuksen kohteena olleessa konsultaatioryhmässä oli 10 erityisopettajaa eli yksi jokaiselta hankkeeseen osallistuneelta koululta. Tutkimuksen kohderyhmän kouluista rehtorit osallistuivat kahteen tapaamiseen ja vastasivat palautekyselyyn. Konsultaatiot pidettiin yliopistolla tai osallistujien kouluilla, jolloin mukana saattoi olla koulun muita ammattilaisia kuten luokanopettajia ja oppilashuollon henkilöstöä, jotka eivät varsinaisesti osallistuneet tutkimukseen. Konsultaatiokerta kesti puolitoista tuntia ja vetäjänä toimivat kaksi tutkijaa, joista toinen on tämän artikkelin kirjoittaja.

Tutkimusaineistoon sisältyivät 15 konsultaatiokerran muistiinpanot konsultaation toisen vetäjän kirjoittamana, 13 konsultaation videotallenteet litteoituna ja palautekyselyn vastaukset $n = 17$ (erityisopettaja $n = 12$, rehtorit $n = 5$). Palautekyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten konsultaatioissa onnistuttiin tukemaan konsultaatiota heidän työssään ja koulun toimintakulttuurissa. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimukseen osallistuneiden käsityksiä konsultaatiosta

Erityisopettajan konsultoiva rooli on osa koulun toimintakulttuurin muutosta inklusiiviseen suuntaan. Osallistujien käsityksissä oli yhteisiä teemoja, joista muodostettiin ydinkategoriat: konsultaatio yhteistyönä ja osaamisen jakamisena (33 mainintaa), erityisopettajan tuki opetukseen (8), erityisopettajan rooli ja resurssit (8) ja erityisopetta-

ja osana pedagogista johtamista (2).

Konsultaatio yhteistyönä ja osaamisen jakamisena toteutui erimuotoisena ja monenlaisena yhteistyönä koulussa. Osaamisen jakaminen auttoi opettajia tunnistamaan ja hyödyntämään toistensa ammatillisia taitoja ja osaamista.

Yhteisten käytänteiden jakaminen ja mallintaminen. --- Tehdään yhdessä siellä luokassa se asia. (erityisopettaja 3)

Erityisopettajan tuki opetukselle toteutui, kun hän toi oman asiantunteuksensa sekä erityisopetuksen menetelmiä ja työtapoja luokkatyöhön. Konsultaatio tuki tällä tavoin kaikkien oppilaiden oppimista.

Mä ajattelen, että se on sitä konsultoivaa erityisopetusta, kun mä meen luokkaan, mä vien sinne ehkä jotain erityisopetukselle ominaisia keinoja, vaikkapa tuntistruktuurin käyn aina läpi ja ajattelen, että siinä se opettaja ehkä helpommin ottaa sen käyttöön, kun se näkee että toinenkin tekkee, kuin se että mä sanoisin, että voisitko ottaa tuntistruktuurin käyttöön, että se voi rauhoittaa. (erityisopettaja 2)

Erityisopettajan rooli nähtiin merkityksellisenä koulun toimintakulttuurin kehittämässä. Erityisopettajan resurssin riittävyys koettiin usein pulmaksi, mutta todettiin myös, että erityisopettajan konsultaation avulla erityiseen tukeen liittyvä osaaminen kehittyy koko kouluyhteisössä.

Konsultoinnin osalta, miten niinku erityisopettaja vielä kehittää sitä ommaa roolia työyhteisön kehittäjänä ja just nimenomaan tukemassa

siinä tavallaan opettajien keskinäistä vuorovaikutusta. (erityisopettaja 1)

Teen kolmea työtä päällekkäin: konsultatiivinen työ, kuntouttava työ yksittäisten lasten kanssa, aineenopetustyö. Mistä konsultatiivisen ajan ottaa? (erityisopettaja 4)

Erityisopettajan panos kehitti erityisen tuen prosessien sekä yhteistyömuotojen (mm. yhteisopetus) käytön osaamista ja tuki siten pedagogista johtamista.

Konsultatiivisesta työotteesta on kirjastunut, että tämä on yksi loistava pedagogisen johtamisen välineistä. Keskitytty hyvään yleiseen tukeen ja konsultatiivis ta erityisopetusta vietty systemaattisesti eteenpäin. (rehtori A)

Pohdinta

Erityisopettajan konsultaation tulisi toteutua positiivisen pedagogiikan myönteisessä ja kannustavassa hengessä, jonka avulla inklusiivinen ja yhteisöllinen toimintakulttuuri muodostuu koulussa. Harrisin ja Jonesin (2017) mukaan jaettu pedagoginen johtajuus kehittyy, kun erityisopettajat ja luokanopettajat tekevät yhteistyötä muun muassa yhteisopetuksen avulla ja erityisopettajat tukevat koko opetushenkilöstöä ja oppilaitosjohtoa konsultoivan työotteen avulla. Erityisopettajat kokivat konsultaation kehittävän sekä opetushenkilöstön että oppilaiden osaamista, oppimista ja pedagogista hyvinvointia.

Oppilaitoksen johdolla on tärkeä rooli tukea toimintakulttuurin muutosta mahdollistamalla konsultoiva työskentelytapa. Koulun toimintakulttuurin

kehittämiseen liittyy myös taito ja halu tarkastella asioita eri näkökulmista ja päätyä eri ammattilaisten kesken yhteisiin tavoitteisiin (ks. Rose, 2011). Tutkimuksen osallistujat kertoivat huolensa siitä, juurtuvatko uudet toimintamallit koulun toimintakulttuuriin vai jäävätkö ainoastaan yksittäisten opettajien osaamiseksi. Niissä kouluissa, joissa rehtori johti aktiivisesti hankkeen kehittämistoimia, tätä pelkoa ei tuotu esiin. Vastaavia tuloksia havaitsi Wenström (2020) ammatillisen koulutuksen opettajien työstä innostumista koskevassa tutkimuksessaan.

Konsultaatiossa erityis-, luokan- ja aineenopettaja ovat tasa-arvoisia toimijoita. Konsultaatio perustuu opettajien väliseen dialogiin ja reflektointiin. Konsultaatio toteutuu yhdessä tehden ja yhdessä keskustellen. Opettajien osaamisen jakaminen ja tasa-arvoisuus konsultaatiotilanteessa ovat konsultaation lähtökohtana. Tällöin kaikkien osaaminen tulee yhteiseen käyttöön, ja ratkaisut löytyvät yhteisen keskustelun tuloksena. Näin koulu toimii yhteisöllisen oppimisen tavalla. (Antinluoma ym., 2018; Sundqvist & Ström, 2015).

Tämän tutkimuksen luotettavuutta vähentää se, että kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat kiinnostuneita työssä kehittämistä ja olivat hakeutuneet hankkeen toimenpiteisiin ja tutkimuksen kohderyhmään oma-aloitteisesti. Tulokset saattavat siten olla myönteisempiä kuin yleensä erityisopettajilla. Tulokset ovat kuitenkin samansuuntaisia kuin muissa suomalaisissa konsultaatiota koskevissa tutkimuksissa.

Niissä konsultaatio on todettu kompleksiksi, kehittyväksi tehtäväksi, joka vaa-

tii vielä dialogia ja harjoittelua. (Sundqvist ym., 2014). Tässä tutkimuksessa mukana olleiden erityisopettajien kertomuksista voitiin päätellä, että koulut olivat ammatillisia yhteisöjä, joissa jokaisessa oli hieman erilaiset haasteet. Erityisopettajan konsultoinnille näh-

tiin aiempaa enemmän tarvetta koko kouluyhteisön tukijana. Kiitämme tässä yhteydessä professori Marjatta Takalaa tämän artikkelin kommentoinnista ja hyvistä näkökulmista pedagogiseen konsultaatioon.

Lähteet

Lähdeluettelossa on lueteltu artikkelin keskeisimmät lähteet. Täydellinen lähdeluettelo saatavilla kirjoittajilta.

Antinluoma, M., Ilomäki, L., Lahti-Nuutila, P. & Toom, A. (2018). Schools as professional learning communities. *Journal of Education and Learning* 7(5), 76–91.

<https://doi.org/10.5539/jel.v7n5p76>

Harris, A. & Jones, M. (2017). Leading professional learning: putting teachers at the centre. *School Leadership & Management*, 37(4), 331–333. <https://doi.org/10.1080/13632434.2017.1343705>

Pettersson, G. & Ström, K. (2019). Professional collaboration between class teachers and special educators in Swedish rural schools. *British Journal of Special Education*, 46(2), 180–200. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12266>

Pulkkinen, J. & Jahnukainen, M. (2016). Finnish reform of the funding and provision of special education: The views of principals and municipal education administrators. *Educational Review*, 68(2), 171–188. <https://doi.org/10.1080/00131911.2015.1060586>

Rose, J. (2011). Dilemmas of inter-professional collaboration: Can they be resolved? *Children & Society* 25(2), 151–163. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2009.00268.x>

Sirkko, R., Takala, M. & Muukkonen, H. (2020). Yksin opettamisesta yhdessä opettamiseen: Onnistunut yhteisopettajuus inklusion tukena. *Kasvatus & Aika*, 14(1), 26–43. <https://doi.org/10.33350/ka.79918>

Sundqvist, C. (2018). Facilitators and pitfalls in the use of consultation strategies: Prospective special educators' self-reflections on audio-recorded consultation sessions. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 29(2), 158–187. <https://doi.org/10.1080/10474412.2018.1470933>

Sundqvist, C., von Ahlefeld Nisser, D. & Ström, K. (2014). Consultation in special needs education in Sweden and Finland: a comparative approach. *European Journal of Special Needs Education*, 29(3), 297–312. <https://doi.org/10.1080/08856257.2014.908022>

Sundqvist, C. & Ström K. (2015). Special education teachers as consultants: perspectives of Finnish teachers. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 25(4), 314–338. <https://doi.org/10.1080/10474412.2014.948683>

Wenström, S. (2020). Enthusiasm as a driving force in vocational education and training (VET) teachers' work. Defining positive organization and positive leadership in VET. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis*, 269. Haettu 1.3.2021: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-185-9>

Kirjoittajat

Lea Veivo
KM, työnhajaaja STOrY, CEO, LeaWe -koulutuskeskus
lea.veivo@gmail.com
+358500518999

Kirsi Mäntykivi
Sosionomi YAMK, AmO,
projektikoordinaattori, Oulun yliopisto kasvatustieteiden tiedekunta.
kirsi.mantykivi@oulu.fi
+35850 501 4354